

МАКС ФРИШ
ШВЕЙЦАРИЯ КАТО РОДИНА
СЛОВО ПРИ ПОЛУЧАВАНЕТО
НА „ГОЛЯМАТА НАГРАДА НА
ШВЕЙЦАРСКАТА ШИЛЕРОВА
ФОНДАЦИЯ“, ПРОИЗНЕСЕНО
В ЦЮРИХСКИЯ ДРАМАТИЧЕН
ТЕАТЪР НА 12 ЯНУАРИ 1974 Г.

Превод от немски: Венцеслав Константинов, 2009

chitanka.info

Какво всъщност трябва да разбираме под „родина“?

Според речника „Дуден“:

РОДИНА, ж.р., мн.ч. няма — страна, селище или място, където човек е (роден и) израсъл или е имал постоянно местожителство и където се чувства или се е чувствал у дома си.

Казаното в „Дуден“ важи и за наречието: то често се употребява, за да изрази или създаде особено подчертано емоционално настроение. От известно време обаче ние си служим неохотно с думата „родина“, срещаме я в кавички: „роден стил“, „хлопатарите на родината“ и т.н. — това напомня максимата „Който не умее да мълчи, пакости на родината“. Тук вече не дъха на село или град, където човек — според „Дуден“ — се чувства у дома си, а по-скоро на обетована земя и следователно на фалшифициране на историята като родинознание.

Е, аз съм роден на Хелиосцрасе в Цюрих... Кварталът като родина: тук спада първото училище (то си е още на мястото), също и една месарница, където можех да ловя мухи за моята дървесна жаба, после един канал (между Хегихбах и Хорнбах) — там аз, някакъв дребосък, стоя приведен в смърдящите отходни води, треперя дори от екота на собствения си глас в тунела, а сетне и от другия екот, когато цялата банда там горе, за да изпита смелостта ми, подсвирква в една шахта сред мъртвешката тишина — тази ужасяваща тишина помежду падащите капки, а в далечината съвсем малкият отвор, в който мъждука дневният зрак. Тук, значи, спада и страхът, превъзможването на страха в интерес на приобщаването: по-добре да шляпам в мръсната вода, отколкото да бъда единак в квартала.

Какво друго спада към родината?

Ландшафтът като родина... Ето че зная названия на местности, които никъде не са отбелязани или ако след десетилетия съм ги забравил, поне помня, че съм ги знаел. Родината е свързана със спомена, но не непременно със спомена за определено събитие в миналото: Акрокоринт при изгрев-слънце не е станал за мене родина, нито Монте Албан в Мексико; родината възниква от изобилието спомени за случки, чието време вече трудно може да се определи.

Почти имаш чувството, че една местност те познава (по-добре, отколкото ти може би искаш) — тази каменоломна, този път през гората... В този смисъл — ландшафтът като декор на преживени години — наистина мога да назова редица места, не само Пфаненцил,

Линденхоф и Грайфензее: също и една дюна край Северно море, няколко римски улички, един прогнил кей край Хъдсън.

Швейцарското наречие спада към моята родина.

Наречието предлага немалко думи, означаващи преди всичко сетивно-земни неща; често и не намирам книжовен синоним за тях. Дори това прави околния свят — поне сетивно-земния — по-задушевен, щом мога да го назова на наречие. Впрочем като писател, зависим от книжовния език, аз съм благодарен на наречието — то поддържа у мене будното съзнание, че езикът, на който пиша, е изкуствен материал. Разбира са, на наречие говорят и хора, на които не подаваме ръка или го правим само под обществена принуда. Ако изобщо не се познаваме с някого, общото наречие може дори да ни отдалечи; например във вагон-ресторанта на международния експрес от Париж за Цюрих: господинът отсреща разговаря с келнера на подобър френски, на това отгоре е вежлив и симпатичен — и ето че това наше наречие ни подвежда, изведнъж вече не говорим, както мислим, а както приказват швейцарци помежду си: за да се уверим взаимно, че сме швейцарци и че сме свои хора.

Какво значи приобщеност? Има хора, които не говорят на нашето наречие и въпреки това спадат към моята родина, доколкото родината означава: тук аз се чувствам приобщен.

Може ли идеологията да стане родина? (Тогава бихме имали възможност да избираме.)

А как стои въпросът с любовта към родината? Само когато я обичаме ли имаме родина? Задавам въпрос. А когато тя не ни обича, лишени ли сме от родина? Какво трябва да правя, за да имам родина и какво преди всичко не бива да правя? Изглежда, родината е чувствителна: не обича, когато понякога се вираме в ръцете на хората, притежаващи най-много родина в хектари или пък в банката; а и само тези хора и техните платени оратори си позволяват да ни оспорват любовта към родината.

И така: кварталът, ландшафтът, наречието...

Навярно има и други неща, които ни припомнят родината, внушават ни чувството за приобщеност, съзнанието за принадлежност. Мисля си например за един мой строеж в Цюрих: пространство на професионалната дейност. Писалището също е такова пространство и все пак е несравнимо; моето писалище може да се намира и в Берлин.

А родината, както твърди „Дуден“, е свързана с мястото. За мене това място бе преди всичко Цюрихският драматичен театър. Публично място — цюрихско и антифашистко. Репетиции във фойето, репетиции на сцената (каквото и да излезеше от тях) в неизменно политическо единомислие с ръководството на театъра — едно в по-голямата си част сведущо ръководство. Дори да не носех собствена пиеса в джоба или в главата си: чувствах приобщеност — и при репетициите на други автори, например на Фридрих Дюренмат. Всеки път, щом оставех куфарите си в хотела, първата ми цел в Цюрих бе Драматичният театър, едва след това — някоя кръчма. „Бодега Горгот“ все още съществува, претърпана от потомците, тъй че изглеждам сам на себе си като Рип ван Уинкъл от легендата: миналото (минало свършеното време) като родина в сегашното.

Но все още нещо липсва.

Литературата, която се стреми към отечествен уют, като предварително се помирява с историята и настоящето на страната ни, е твърде значителна. По-силно усещам родината у Роберт Валзер: изгнанието като привидна идилия, умалителната форма като израз на тайно отчаяние, ето един велик сънародник, подирил убежище в грацията. Разбира се, ценя и Готфрид Келер, но писмата и дневниците му ме приобщават към родината повече от цикъла новели „Хората от Селдвила“ — този съмнителен модел на укротяването. Готхелф ме прави смаян гост в Ементал, но не и местен жител. Песталоци ме кара да чувствам родината повече в революционната му нравственост, отколкото в окръжаващия ни свят — но тогава си мисля и за Георг Бюхнер, за Толстой...

А може би просто са достатъчни приятелите?

Да не забравяме и родната кухня — изисканата, но и обикновената; виното, което най-късно след втората глътка ти дарява чувството, че се оправяш в света, поне тук. Забравих и централната гара на родния град — по-различна от всички гари на света: тук не си пристигнал за първи път, оттук си заминал за първи път. Родина: това понятие се изостря в Берлин, когато седмица след седмица разглеждам (от двете страни) стената, която разделя града; оттук и оттатък същият въздух и почти все още същият език; родината, която ти е останала, трудната родина, и другата, която никога вече няма да ти бъде родина.

С приятелите положението е следното: един е служил като парашутист в немския Вермахт, друг е бил в руски плен, трети — в американски плен, един като ученик е бил свикан в опълчението и е стрелял с противотанков миномет, друг е получил ранното си възпитание в Мекленбург и не може да забрави този факт; мой американски приятел е воювал в Корея и никога не говори за това; друг пък, евреин, е прекарал десет години в затвора — с тях се разбирам не по-лошо, отколкото с приятелите си в Бил, Базел, Золотурн или Цюрих; не по-лошо, но по-различно. Онези са приятели, а тези — приятели и сънародници: имаме сходен житейски опит, биографиите ни са сравними; при цялото различие в темпераментите имаме в последна сметка същия Федерален съвет, същата национална история.

Това значи ли, че Швейцария е моя родина?

Няма съмнение, че изпитвам потребността от родина, макар да не мога направо да кажа какво чувствам като своя родина, и все пак без колебание заявявам: да, аз имам родина, не съм безотечественик, щастлив съм, че имам родина — но мога ли да твърдя, че това е Швейцария?

Швейцария като територия:

Пристигнеш след години, да речем, от Рим — в сравнение с него Тесин е швейцарски, а край езерата дори в ужасяваща степен: когато местните жители казват (на италиански) „Нашата страна“, аз се трогвам, доколкото те имат предвид не разпродадените склонове, а Швейцария: тук носят същите фуражки на Федералната железница и плащат същия военен данък. „Нашата страна“, при което, разбира се, в тези долини на чезнеща италианщина знаят разликата между немските швейцарци и немците, но тя не е съвсем убедителна за местните жители и самият аз, който живея в Тесин, никога не бих казал, че Тесин е моя родина, макар там да се чувствам добре...

Трябва ли човек да се чувства добре в родината си?

Няма съмнение също, че родината ни белязва — при писателя това личи съвсем отчетливо, то става четливо. Ако събера образите на моята творческа фантазия — Бин по пътя му за Пекин; Щилер, който в Цюрих иска да избяга от самия себе си; Хомо Фабер, който не успява да постигне себе си, понеже никъде няма свое място; Господин Бидерман, който напомня за нравите в родината и т.н., — става

излишно де представям швейцарския си паспорт. Андора не е Швейцария, а само модел на един страх, това би могло да бъде и Швейцария, защото очевидно става дума за страха на един швейцарец. Гантенбайн се прави на слепец, за да се помири с околния свят. Граф Йодерланд, по името по-скоро герой на някоя скандинавска сага, грабва брадвата, понеже повече не може да понася изпразненото от съдържание сковано общество, което той представлява като прокурор; и макар че бунт от този род се надигна не в Швейцария, а в Париж през 1968 година, френската преса писа: „Един швейцарски блян.“ Така сме белязани...

Човек не може да избере родината си.

Въпреки това се колебае да заявя: „Моята родина е Швейцария.“ Други хора казват: „Швейцария“ и имат предвид нещо друго. Нашата конституция не посочва кой трябва да определя кое е швейцарско и кое не. Кой ще го направи: Федералната прокуратура? Другарите по чашка? Университетският съвет? Финансовите магнати и могъщата им преса? Швейцарското офицерско дружество?

Ако родината е районът, където като деца и ученици за първи път опознаваме околната среда — природна и социална, — ако поради това родината е районът, където вследствие на несъзнателно приспособяване (често до самоотречение в ранните години) се изпълваме с илюзията, че тук светът не ни е чужд, то родината става проблем на самоличността, т.е. превръща се в дилема между отчуждението в района, където сме родени и самоотчуждението поради приспособяването. Второто (то важи за повечето хора) създава потребността от компенсация. Колкото по-малко — поради приспособяването към района — зная кой съм самият аз, толкова по-често ще заявявам: „Аз като швейцарец, ние като швейцарци“; толкова по-силно ще изпитвам нуждата да ме смятат за истински швейцарец в духа на мнозинството, съставено от приспособенци — като компенсация за непостигнатата или увредената поради обществена принуда самоличност: такава е основата на всеки шовинизъм. Шовинизмът е противоположност на самосъзнанието. Примитивният израз на страха да не се окажеш чужденец в собственото си гнезденце е ксенофобията, която тъй охотно се приема за патриотизъм — ето още една озлочестена дума, също и нея употребяваме вече само в кавички. Несправедливо! Патриот (без кавички) може да бъде човек, който е

постигнал самоличността си или пък никога не я е губил и поради това осъзнава един народ като свой: например Пабло Неруда, един бунтар, за щастие велик и като поет — той се обръща към народа си на език, по-различен от езика на приспособенците, и така му възвръща неговата самоличност или може би му я дарява за първи път. И в двата случая това безусловно е революционно, защото масата от приспособенци няма родина, тя има само една управляваща върхушка със знаме, която са представя за родина и при това владее армията — не само в Чили...

А какво е положението с нашата страна?

Изглежда, по-младите ни сънародници се много по-равнодушни — не безкритични, но по-равнодушни. Швейцария, която те познават, е Швейцария след Втората световна война, а това ще рече: те не се чувстват толкова зависими от тази страна, колкото ние сме били години наред. Когато ние се възпламеняваме от спомени, те свиват рамене. Какво ги приобщава към родината? Дори да останат да живеят в страната, те носят съзнанието, че думи като „федерализъм“, „неутралитет“, „независимост“ са чиста илюзия в епохата на мултинационалните концерни. Те виждат, че от страната им почти нищо не зависи; фанфароните на студената война си изковаха кариерата — било като банкери, било в областта на културата, или пък двете заедно. Онова, което би могло да приобщи нашите по-млади сънародници политически към родината — един конструктивен принос към европейската политика — почти не съществува. Затова пък съществува „ред и законност“, а за пред света: една Швейцария, обвита в мълчание заради частните стопански интереси; в сравнение с други невелики държави като Швеция или Дания, Швейцария е повече от сдържана в официалните си волеизявления, които макар да не са в състояние да променят международното положение, все пак биха могли да намалят дела на личното морално участие в световните събития, а това вече би означавало нещо: ще можем да се солидаризираме с Швейцария.

Неудовлетворението, че живеем в малка държава — не това създава грижи на един или друг швейцарец. „Потребност от величие“ — това няма нищо общо с голямата държава, носталгията е от друго естество. Колкото и удобна да е тезата, че от днешна Швейцария могат да изпитват неудовлетворение само психопати, тя още не доказва

социалното здраве на страната ни. Дали държавата е родина (а това ще рече: дали си струва да я защитаваме), винаги ще зависи от обстоятелството доколко можем да се идентифицираме с държавните институции и (това също) с тяхната конкретна дейност. В някои неща това се удава. А в други — не. С швейцарското военно правосъдие, където армията като съдник раздава присъди по собствените си дела, един демократ трудно може да се идентифицира. И ако все пак се одързостя да свържа наивната си потребност от родина с моята гражданска принадлежност, т.е. да заявя: „Аз съм швейцарец“ (не само притежател на швейцарски паспорт, роден на швейцарска територия и т.н., а швейцарец по убеждение), тогава — произнасяйки думата „родина“, наистина не мога да се задоволя с местностите Пфаненцил, Грайфензее, Линденхоф и с швейцарското наречие, нито дори с Готфрид Келер: в такъв случай към моята родина спада и позорът, например швейцарската политика спрямо бежанците през Втората световна война, а и други неща, които в наше време се случват или не се случват. Родината не може да се свързва с чувството на задоволство. Който казва „родина“, се нагърбва с повече неща. Когато например прочитам, че нашето посолство в Сантяго де Чили (вила като всяка друга, не грандиозна, но все пак вила) в съдбоносните часове и дни не може да предложи легла за привържениците на едно законно правителство, които не търсят легла, а закрила от варварското безправие и екзекуциите (с автоматични карабини — швейцарско производство) или изтезанията, тогава аз се смятам изцяло швейцарец, свързан с тази моя родина — за кой ли път — в своя гняв и срам.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.